

5. Лында А. С. Дидактические основы формирования самоконтроля в процессе самостоятельной учебной работы учащихся. – М. : Высш. шк., 1979. – 159 с.
6. Крылов А. А. Психология [учебник] / А. А. Крылов. – 2-е изд. – М. : Проспект, 2005. – 496 с.

УДК: 616.28-008.14-053.4/.5:616-089.843-031.61:611.851

*Рецензент: С.В. Литовченко,
кандидат педагогических наук,
старший научный сотрудник*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З КОХЛЕАРНИМИ ІМПЛАНТАМИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Глазунова С.С.

У статті представлено актуальність та теоретичні позиції дослідження проблеми комплексного супроводу дітей дошкільного віку з кохлеарними імплантами; визначено основні протиріччя, які зумовлюють вибір напрямку наукового пошуку.

Ключові слова: кохлеарна імплантація, психолого-педагогічний супровід, діти дошкільного віку з порушеннями слуху.

Психолого-педагогическое сопровождение детей дошкольного возраста с кохлеарными имплантами: теоретические основы исследования

В статье представлены актуальность и теоретические позиции исследования проблемы комплексного сопровождения детей дошкольного возраста с кохлеарными имплантами; определены основные противоречия, которые обуславливают выбор направления научного поиска.

Ключевые слова: кохлеарная имплантация, психолого-педагогическое сопровождение, дети дошкольного возраста с нарушениями слуха.

Psychological and educational support preschool children with cochlear implants: the theoretical foundations of the research

The article presents the relevance of research and theoretical positions of complex support problems of preschool children with cochlear implants, defined the basic contradictions that lead to the choice of direction of scientific research.

Keywords: cochlear implants, psycho-pedagogical support, pre-school children with a hearing disorder.

Актуальність теми дослідження обумовлена загальною тенденцією розвитку сучасного суспільства, яка полягає у змінах щодо розуміння та забезпечення якісної освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, ролі соціальних інститутів у цьому процесі.

Ратифікація Україною Конвенцій ООН «Про права дитини» (1991 р.), «Про права інвалідів» (2009 р.) зумовило посилення уваги до проблеми доступності освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Законодавство України у сфері спеціальної освіти базується на Конституції України, складається з Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», законодавства з питань прав осіб з інвалідністю, зокрема, Законів України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» та інших нормативно-правових актів.

Якісні умови лікування та реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку – один з пріоритетів національної соціальної політики. Діють державні та регіональні програми, зокрема, Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року (Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2012 року №706). На вирішення питань освіти та розвитку дітей з порушеннями слуху спрямовано Державну програму «Слух» на 2008-2012 роки (Проект розпорядження Кабінету Міністрів України, розроблений на виконання доручення Кабінету Міністрів України №23468/1/1-08 від 12 травня 2008 року), яка передбачає загальнодержавні заходи щодо запобігання і зниження рівня захворюваності органів слуху, інвалідності внаслідок цих захворювань. Для підтримки таких дітей діє спеціальна регіональна програма «Здоров'я дітей та матерів на період до 2015 року» (Дніпропетровська обл.); у рамках цієї програми протягом 2010-2012 років для дітей з порушеннями слуху було придбано 39 кохлеарних імплантів та 526 сучасних слухових апаратів.

На сьогоднішній день існує негативна тенденція збільшення кількості людей з порушеннями слуху. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), в економічно розвинутих країнах світу, зокрема США і країнах Західної Європи, 7-9% населення має зниження слуху, в тому числі глухоту – від 0,1 до 0,4% новонароджених дітей та близько 1% дорослих. До 2020 року кількість людей з порушенням слуху, за тими ж даними ВООЗ, збільшиться на 30%.

За даними МОЗ України, частота народження дітей з порушеннями слуху становить 1-2 на 1000 новонароджених. Крім того, протягом перших трьох років життя такі порушення виявляються ще у 2-3 дітей з тисячі.

Усього в Україні налічується близько 300 тис. дітей і більше 1 млн. дорослих з порушенням слуху, в тому числі з глухотою – понад 11 тис. дітей та 100 тис. дорослих.

Проблема навчання і розвитку дітей з порушеннями слуху є важливою в межах спеціальної педагогіки. Актуальними у контексті дослідження є праці, що розкривають психолого-педагогічні основи роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку (Л.Виготський, О.Лурія та ін.); праці сучасних вітчизняних та зарубіжних представників сурдопедагогічної науки (Л.Борщевська, В.Жук, В.Засенко, Н.Засенко, Е.Пущин, Л.Лебедева, К.Луцько, М.Шеремет та ін.; В.Бельтюков, Р.Боскис, Л.Венгер, Т.Власова, К.Волкова, О.Дьячков, С.Зиков, Б.Корсунська, Е.Леонгард, Н.Слезина, Ф.Рау, Ф.Рау, Т.Розанова, Ж.Шиф та ін.).

Аналіз спеціальної літератури дозволяє визначити наступні позиції щодо розвитку дитини з порушеннями слуху.

Значну частину інформації про навколишній світ людина засвоює завдяки функціонуванню слухового аналізатору. Тому зниження слухової функції, тим більше її втрата, погіршує якість життя людини, обмежує її у виборі фаху, а нерідко призводить до виключення із соціуму.

Особливо негативний вплив зниження чи втрати слуху проявляється в ранньому дитячому віці, що може зумовити затримку психічного та фізичного розвитку дитини. Відомо, що в перші роки життя дитини слух є основою у розвитку мовлення, пізнавальних та соціально-емоційних навичок. Це обумовлює виняткову важливість виявлення порушень слуху як можна у більш ранні строки і проведення подальшої реабілітації за допомогою слухового апарату. Якщо не вжити відповідних заходів до 3-5 років, то після 5-7 років навчання мовлення стає практично неможливим внаслідок різкого обмеження утворення нових слухо-мовленнево-моторних зв'язків.

Проте, для більшості глухих дітей протезування з допомогою слухових апаратів не дає можливості розбірливо сприймати мовлення.

Враховуючи важливість проблеми, провідні світові аудіологічні центри зосередили зусилля на розробленні та впровадженні сучасного високотехнологічного методу реабілітації глухих дітей і дорослих – багатоканальної кохлеарної імплантації.

Кохлеарна імплантація (КІ) – це операція, у ході якої у внутрішнє вухо пацієнта вводиться система електродів, що забезпечують сприймання звукової інформації шляхом електричної стимуляції збережених волокон слухового нерва (Л.Головчиц).

У світі на сьогодні понад 80 тисяч людей мають можливість чути завдяки кохлеарному імпланту. В Україні у 2004 році проведено першу операцію кохлеарної імплантації; за оцінками фахівців, щорічно необхідно робити понад 250 таких операцій; кількість пацієнтів, які потребують даного виду реабілітації, особливо дітей, збільшується з року в рік.

При цьому ефективність кохлеарної імплантації визначається не такою мірою якістю проведення самої операції, а й післяопераційної слухомовленнєвої реабілітації, що є найважливішою складовою всіх заходів з кохлеарної імплантації, без неї неможливе досягнення оптимального результату після імплантації у розвитку природної слухомовленнєвої поведінки.

Мета післяопераційної реабілітації – навчити сприймати акустичні звукові сигнали (немовленнєві й мовленнєві), розуміти їх і використовувати нові слухові відчуття для розвитку усного мовлення.

У процесі післяопераційної реабілітації бере участь команда фахівців: оториноларинголог (аудіолог), логопед, сурдопедагог, психолог, психіатр, інженер та інші. Безпосередньо кохлеарна імплантація не дозволяє глухим дітям відразу ж після підключення мовного процесора розрізняти звукові сигнали і користуватися мовленням у комунікативних цілях. Тому, після проведення першого налаштування процесору дитина потребує педагогічної

допомоги з розвитку слухового сприймання та мовлення. У зв'язку з цим, головна мета реабілітації маленьких дітей з імплантами – навчити дитину сприймати, розрізняти, впізнавати і розпізнавати навколишні звуки, розуміти їх значення і використовувати цей досвід для розвитку мовлення.

Обов'язковою умовою є наявність в установі підготовлених кадрів та відповідної апаратури, необхідної для здійснення всього комплексу заходів: від діагностики до багатопрофільної реабілітації.

Однією з необхідних умов успішної реабілітації дітей після кохлеарної імплантації є організація ефективної роботи з батьками. У зв'язку з цим навчання батьків щодо розвитку слуху та мовлення у дитини з КІ в природних ситуаціях спілкування і при виконанні звичайних щоденних справ, вміння оцінювати її слуховий і мовленнєвий розвиток у відповідності з віковими нормами розвитку є одним з провідних напрямів роботи сурдопедагога.

Розглянуті аспекти мають бути враховані при організації психолого-педагогічного супроводу дітей з кохлеарними імплантами.

У спеціальній педагогіці психолого-педагогічний супровід розглядається як цілісна діяльність групи фахівців, командна взаємодія, спрямована на створення найбільш сприятливих умов для навчання, виховання, розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Такий супровід сприяє створенню психологічно комфортного середовища для дітей цієї категорії.

У такому контексті слід підкреслити, що діти з КІ потребують спеціальних підходів, методик розвитку та навчання, відмінних від тих, що застосовуються у роботі з дітьми з порушеннями слуху, які користуються слуховими апаратами.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати про висвітлення різних аспектів роботи з дітьми з кохлеарними імплантами у працях вітчизняних і зарубіжних вчених (Л.Борщевська, Н.Шепеленко; О.Жукова, О.Зонтова, І.Корольова, Т.Пелимська, Н.Шматко та ін.). Особливостям роботи з дітьми з порушеннями слуху дошкільного віку

присвячено дослідження А.Гольдберг, Л.Лебедевої, Б.Корсунської, Ж.Шиф, Р.Якубовської та ін. Водночас спеціальних досліджень щодо організації психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку з кохлеарними імплантатами в Україні не проводилося.

Варто зазначити, що у розвинутих країн світу сьогодні перспективним вважається підхід, коли значна увага та фінансування спрямовуються на реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку раннього віку, що дозволяє не витратити кошти на пенсійне забезпечення, соціальну допомогу.

У такому контексті важливо, що діти з КІ за умови проходження реабілітаційних заходів мають можливість навчатися у загальноосвітніх навчальних закладах, успішно само реалізуватися у майбутньому.

Отже, сучасна реабілітація дітей з кохлеарним імплантом спрямована на забезпечення різнобічного розвитку особистості дитини, сприяння реалізації її потенційних можливостей, соціальну реабілітацію та інтеграцію у суспільство.

З огляду на актуальність проблеми та наявність протиріч, які полягають у:

збільшенні кількості дітей з КІ та відсутності спеціальної наукової та навчально-методичної літератури для фахівців та батьків;

наявності практичного досвіду реабілітації таких дітей та недостатнім теоретичним обґрунтуванням підходів та методик;

необхідності організації спеціального психолого-педагогічного супроводу і відсутності наукових даних щодо інтеграції прооперованих дітей дошкільного віку в звукомовленне оточуюче середовище, необхідним є: теоретичне обґрунтування проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей з кохлеарними імплантатами, виявлення особливостей такої роботи, розроблення та апробація методики комплексного супроводу дітей з кохлеарними імплантатами дошкільного віку.

Предметом дослідження буде змістове і організаційно-методичне забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з кохлеарними імплантами дошкільного віку.

Мета дослідження полягатиме у розробленні теоретично-обґрунтованої та експериментально-апробованої методики комплексного супроводу дітей з кохлеарними імплантами дошкільного віку.

В основу дослідження покладено гіпотетичне припущення про те, що реабілітація дітей дошкільного віку з кохлеарними імплантами буде ефективною за умови:

обґрунтування особливостей інтеграції дітей з кохлеарними імплантами у в звукомовленнєве оточуюче середовище;

забезпечення систематичності та цілеспрямованості у роботі з глухими дітьми дошкільного віку після кохлеарної імплантації.

розроблення теоретично-обґрунтованої методики психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку з кохлеарними імплантами;

організації інформаційно-просвітницької роботи з батьками дітей з кохлеарними імплантами; процесу взаємодії сім'ї та команди фахівців, які працюють з дитиною.

Основними завданнями є:

1. Вивчити стан дослідження проблеми реабілітації дітей з порушеннями слуху в сурдопедагогічній науці і практиці.

2. Здійснити аналіз кохлеарної імплантації як методу реабілітації дітей з важкими порушеннями слуху, визначити основні умови ефективності кохлеарної імплантації.

3. Розробити діагностичний інструментарій розвитку слуху та мовлення у дітей з кохлеарними імплантами.

4. Визначити та обґрунтувати особливості супроводу дітей дошкільного віку після хірургічного етапу кохлеарної імплантації.

5. Розробити та експериментально перевірити методичне забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку з кохлеарними імплантами.

Експериментальна база дослідження: Медичний центр слуху та мовлення «СУВАГ», м. Київ, який працює за верботональною системою, розробленою професором Петером Губеріна (м. Загреб, Хорватія). На сьогодні у світі працюють понад 500 верботональних центрів.

Верботональна система – одна з сучасних систем, яка передбачає одночасний розвиток усіх органів чуття, не пропонує ізолювати окремий вид сприйняття, не перебільшує роль певного стимулу або заміну іншим лінгвістичним кодом. Головним завданням такої системи є розвиток слуху та мовлення дитини, підготовка її до соціальної адаптації та інтеграції, враховуючи індивідуальні здібності.

Верботональна система ґрунтується на характері розвитку мовлення в онтогенезі, згідно з яким голосова активність дитини являє собою відповідь на звукові і проприоцептивні відчуття (відчуття всього тіла).

При використанні методів верботональної системи у розвитку мовленнєвої комунікації педагог зможе досягти наступної мети:

сформувати у дитини потребу і бажання спілкуватися словесним мовленням;

сформувати у дитини самоконтроль за звучанням власного голосу, мовленням;

сприяти розвитку виразного, емоційного та інтонаційного мовлення;

навчити правильно повторювати будь-яку мовленнєву фразу, самостійно об'єднувати відомі слова в речення тощо.

Метод довів свою високу ефективність у розвитку мовлення у дітей з різним ступенем порушення слуху, що використовують слухові апарати. Безумовно, багато напрямів роботи, прийняті в рамках верботональної методики ефективні для дітей з КІ – фонетична ритміка, прийоми викликання звуків у мовчазних малюків з КІ, формування інтонаційно-ритмічної сторони

мовлення, засновані на зв'язку ритмічних рухів тіла і звуків мовлення. Втім дитина з КІ не потребує опори на тактильно-вібраційні відчуття, що широко використовується в даній методиці, при розвитку сприймання звуків та усного мовлення. У дитини з КІ з самого початку ці процеси спираються на слух та слухозорове сприймання.

Досвід київського центру показує, що при правильній роботі глухі діти, які імплантовані в віці до 2-х років, а при ранньому слухопротезуванні і в більш старшому віці, мають реальний шанс наздогнати у розвитку чуючих однолітків. Однак це вимагає тривалої та інтенсивної сурдопедагогічної підтримки і обов'язково активної участі батьків у цьому процесі.

Таким чином післяопераційна реабілітація дітей з КІ є необхідною умовою розвитку слухового сприймання та мовлення дитини, має певну послідовність, передбачає активну участь і співпрацю відповідних фахівців та батьків.

Актуальними є розроблення та впровадження єдиної системи післяопераційної слухомовленнєвої реабілітації дітей з КІ; розроблення концептуальних підходів до оновлення змісту дошкільної підготовки дітей з порушеннями слуху у контексті його методологічної переорієнтації на розвиток особистості дитини, формування у неї освітніх, життєвих і соціальних компетенцій.

Література

1. Головчиц Л.А. Дошкольная сурдопедагогика: воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям "Сурдопедагогика" (Дошкольная сурдопедагогика"), "Специальная дошкольная педагогика и психология" ("Специальная (коррекционная) дошкольная педагогика") / Л.А. Головчиц. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2010. – 319 с. – (Коррекционная педагогика).
2. Зонтова О.В. Коррекционно-педагогическая помощь детям после кохлеарной имплантации. Методические рекомендации. – Санкт-Петербург, 2008.
3. Леонгард Э.И., Самсонова Е.Г. Развитие речи детей с нарушенным слухом в семье. – М.: Просвещение, 1991. – 319 с. Королева И.В. Слухоречевая реабилитация глухих детей с кохлеарными имплантами. – Санкт-Петербург, 2006.
4. Руленкова Л.И. Как научить глухого ребенка слушать и говорить на основе верботонального метода. – М.: Парадигма, 2010. – 191 с.

5. Специальная педагогика / под ред. Н.М. Назаровой. Т.3. Педагогические системы специального образования. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 400 с.

УДК: 376-056.264:811.161.2

*Рецензент: Е.А. Данілавичюте,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник*

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ЗНАТЬ ПРО ДІЄСЛОВО В УЧНІВ 2-4 КЛАСІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Грибань Г.В.

У статті висвітлено шляхи побудови експериментальної методики діагностики стану сформованості знань про дієслово в учнів 2-4 класів з тяжкими порушеннями мовлення. Обґрунтовано основні підходи та принципи побудови методики дослідження.

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, дієслово, українська мова, молодші школярі з ТПМ.

К вопросу определения состояния сформированности знаний о глаголе у учащихся 2-4 классов с тяжёлыми нарушениями речи

В статье представлены пути разработки экспериментальной методики диагностики состояния сформированности знаний о глаголе у учеников 2-4 классов с тяжёлыми нарушениями речи. Обосновано основные подходы и принципы построения методики исследования.

Ключевые слова: тяжёлые нарушения речи, глагол, украинский язык, младшие школьники с ТНР.

To a question of definition of a condition of formation of knowledge of a verb at pupils of 2-4 classes with heavy violations of speech

Developmental ways of an experimental technique of diagnostics of a condition of knowledge formation of a verb at pupils of 2-4 classes with severe speech disabilities are presented in the article. The main approaches and the principles of creation of a technique of research are represented.

Keywords: severe speech disabilities, verb, Ukrainian language, primary schoolchildren with severe speech disabilities (SSD).

Оволодіння мовленням для вільної комунікації та спілкування – нагальна потреба і мета розвитку особистості в цілому. Важливі завдання та цілі початкової освіти на сучасному етапі розвитку суспільства полягають у засвоєнні мовних норм, формуванні мовленнєвих умінь і навичок, підвищенні рівня культури українського мовлення.

Для учнів 2-4 класів з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) шлях до досягнення такої мети є ускладненим та обтяженим наявністю в школярів загального недорозвинення мовлення (ЗНМ), обмеженістю мовленнєвого